

הרב לייב מינצברג זצ"ל

ברית עולם להיות לך לאלוקים ולזרעך אחריו

ה' אלוקי ישראל – יסוד היהדות

הברית בין הקב"ה לאברהם אבינו וזרעו אחריו היא יסוד איש ישראל, זוהי המציאות והמהות של יהודי שה' הוא אלוקיו. ועל היהודי להיות מאושר בדבר זה, היותו מקושר לה' יתברך.

זהו גם הטעם שהמאורע של יציאת מצרים הוא דבר כל כך יסודי ומרכזי בתורה, כי בה נקבע המציאות שה' הוא אלוקינו, וכמו שתיקנו לומר בזכירת יציאת מצרים שבכל יום, דווקא את הפסוק 'אני ה' אלוקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלוקים', כי זה עיקר התכלית המכוון בזה.

ונוכל לשים לב לכך, שדבר זה כל כך מרגש ומביא את האדם לידי התפעלות והתלהבות, עד שתיקנו ט"ז לשונות של חביבות ואמון - 'אמת ויציב ונכון וקיים וישר ונאמן וכו'" כלומר שכדי לבטא את ההתרגשות שיש בזה, נקטו כל הלשונות השייכים על זה ש'אלוקי עולם מלכנו'. וכן כתוב 'ישמח ישראל בעושיו בני ציון יגילו במלכם'.

זה האושר הגדול שלנו, שלשה פעמים ביום אנו נותנים הודאה להקב"ה על דבר נעלה זה - 'מודים אנחנו לך שאתה הוא ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו לעולם ועד'. דהיינו תודה על המציאות הנשגבה הזאת שה' הוא אלוקי ישראל ומלך ישראל, שמשמעותו השגחה מיוחדת באופן של קירבה וידידות. שהרי ה' הוא אלוקי כל העולם, אבל הוא נותן לנו יחס מיוחד, לא רק יחס של בורא לברואיו, אלא יחס של 'אב לבן' ושל 'דוד לרעה'.

השליבים באלוקות ה' על ישראל

והנה בדבר זה היו כמה שלבי התפתחות וחילוקי מדריגות, תחילה בברית מילה ניתנה ההבטחה 'להיות לך לאלוקים ולזרעך אחריו', שאז נעשה הקב"ה לאלוקינו לבנות וליצור אותנו, כדכתיב 'עם זו יצרתי לי'. וכלשון הפיוט 'אנו פעולתך ואתה יוצרנו'. ובא דבר זה לידי ביטוי בכך שהאמהות היו עקרות, וחולל עמהם ניסים שתהיה להם אפשרות ללדת.

* ביאורי פרשיות בראשית של הרב לייב מינצברג בפשוטו של מקרא יצאו כבר לאור בספרי בן מלך על התורה. מתוכם לוקטו כמה ביאורים על הפרשיות במדור נפרד בגליון זה. כאן אנו מביאים מאמר של ר' לייב שטרם פורסם, ואף שהוא כולל בתוכו גם מעבר לפשוטו של מקרא, יש בו צוהר לזרכו של ר' לייב לבנות מפשוטי המקראות רעיונות רחבים ועמוקים בתמונת היהדות. אפשר לומר כי מאמר זה מבטא את השקפת עולמו היהודית.

בראשית מילון 3

ואחר כך כאשר מציאותנו כבר קיימת, אזי מתבטאת אלוקותו עלינו בכך שהוא דואג לנו ומשגיח על המשך קיומינו, 'גואלנו גואל אבותינו', 'פודנו ומצילנו', 'המדריכנו על במות אויבינו', כלומר לא רק שהוא יוצר אותנו אלא דרגה חדשה ונוספת של 'אלוקים' עבורנו, שפותר את בעיותינו ומציל אותנו מן הקמים והמאיימים עלינו. וכפי שאנו מאריכים בזה בברכות גאולה בשחרית וערבית, 'אמת ויציב' 'אמת ואמונה', וכמו שהבאנו לעיל את הפסוק 'אני ה' אלוקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלוקים'.

ועל גבי זה נוסף שלב חדש של 'אנכי ה' אלוקיך', שהוא אלוקינו בכך שהוא נותן לנו את התורה הקדושה, מלמדנו תורה ומצוות חוקים ומשפטים, ומעניק לנו את עצתו והדרכתו ואת הדרך הישרה ללכת בה.

ואחר כך נוספה עוד בחינה ומעלה רוממה בעניין אלוקותו עלינו, שבא לשכון בתוכנו ולהנהיגנו כמלך היושב בתוך עמו. וכדכתיב - 'וידעו כי אני ה' אלוקיהם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לשכני בתוכם, אני ה' אלוקיהם' (שמות כט, מו). ודרגה נשגבה זו היא אות על קדושת ישראל, ככתוב 'וידעו כל הגויים כי אני ה' מקדש את ישראל בהיות מקדשי בתוכם לעולם' (יחזקאל לו, כח).

ואחר כך מוליכם לארץ קדשו ונוטעם בהר נחלתו, שזו דרגה נעלית נוספת. ככתוב - 'אני ה' אלוקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלוקים' (ויקרא כה, לח). וחז"ל הוסיפו לדרוש בזה - 'כל הדר בארץ ישראל, דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ - דומה כמי שאין לו אלוה' (כתובות קי:).

ואפילו בתקופת הגלות אף שישנו הסתר פנים, גם אז ישנה בחינה מסויימת באלוקותו על ישראל, ככתוב - 'ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם, כי אני ה' אלוקיהם' (ויקרא כו, מד). כלומר שאז נראית אלוקותו בזה שמצילנו מכיליון, וכמו שאמרו 'אדרבה הן הן נוראותיו וכו' שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות' (יומא סט:).

ובימות המשיח נזכה לדבר זה בשלימות שיהיה לנו ה' לאלוקים בכל החלקים באופן נעלה ביותר, וכנוסח הנאמר בקדושה 'הן גאלתי אתכם אחרית כראשית להיות לכם לאלוקים'.

אמנם לדרגה הנשגבה יזכו בעולם הבא, שאז יהיה מצב של 'צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מיו השכינה'. ועל הכתוב בפרשת בחוקותי - 'והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלוקים' (ויקרא כו, יב). דרשו חז"ל דהיינו ש'אהיה מטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם ולא תהיו מזדעזעים ממני' (רש"י שם). והנה בשבת קודש אנו דבקים בהקב"ה בבחינת עולם הבא, שהיא הדרגה הנעלית ביותר. וכמו שאמרו חז"ל על הפסוק - 'אך את שבתותי תשמורו כי אות היא ביני וביניכם לדעת כי אני ה' מקדישכם' (שמות לא, יג), 'כי אני ה' מקדישכם. לעולם הבא כגון קדושת שבת בעולם הזה, נמצינו למדין שהוא מעין קדושת העולם הבא' (מכילתא פרשת כי תשא).

הרי שבעה בחינות ומצבים שבהם מתבטאת אלוקותו של הקב"ה עלינו, לאורך הדרך של כנסת ישראל. החל מברית הידידות עם אברהם אבינו ועד השלימות בעולם הבא.

אלוקות ה' על ישראל בימי הטובה ובימי הגלות

והנה בימי הגלות אנו משיגים את נוכחות מלכותו עלינו, רק על ידי התבוננות, אולם יש לדעת שבתקופה הזאת שאנו עומדים בה, אנו זוכים להארת פנים מאת הקב"ה של חסד ורחמים, וניכר מלכותו עלינו לא רק על ידי הצלה מכיליון, אלא שנותן לנו הצלחה וברכה, ועם ישראל הרי הוא במצב של חירות מהאומות, משוחררים ועושים חיל, ואף שעדיין אין זה ימות המשיח, אבל לכל אורך ימי הגלות עוד לא היתה כזו תקופה טובה. תודה לה' יתברך.

ואמנם עם ישראל לדאבוננו, רובם הם תינוקות שנשבו, אך בדרך פלא גם בהם יש התעוררות תשובה ורבים רבים שבים לאביהם שבשמים, והנה עצם הדבר שיש קיבוץ גלויות וישנם למעלה משש מיליון יהודים בארץ ישראל, הוא 'אות לטובה', וכלשון שאנו אומרים בתחנון לשני וחמישי 'עשה עמנו אות לטובה וקבץ נפוצותינו'. וכן מה שהחקלאות בארץ ישראל משגשגת והארץ מאירה פנים לישראל ומוציאה פירות מובחרים, ועל זה אמרו חז"ל 'אין לך קץ מגולה מזה' (סנהדרין צח.). וברש"י - 'כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה, אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר'.

ובוודאי שבמצב זה מתעורר הלב לשמוח ביתר שאת במלכות ה' עלינו ובהיותו אלוקינו.

ואם בימי תוקף הגלות אשר היה לפני כשבעים וחמש שנה אמרו הגויים 'איה אלוקיהם', הנה היום מתנוצץ המצב של 'אז יאמרו בגויים הגדיל ה' לעשות עם אלה'. כשכל האומות רואים ומשתאים על הצלחת עם ישראל שה' נותן להם את הארץ ומאיר להם פנים, ואף שאין זה עדיין הגאולה וימות המשיח, אבל יש כאן תהליך ברור לקראת הגאולה, אשר אנו מייחלים ומקווים שתבוא במהרה בימינו.

שלש בחינות במשל 'דוד ורעיה' – אירוסין, נישואין, ויחוד השלם

והנה הקשר והחיבור בין הקב"ה לכנסת ישראל הוא כה הדוק עד כדי שהוא נמשל בבחינת 'דוד ורעיה' ככתוב בשיר השירים, אשרינו מה טוב חלקנו. וכלל תקופות עם ישראל מקבילים לבחינות 'אירוסין', ו'נישואין', ו'יחוד השלם'.

דהיינו, מעת שכרת הקב"ה את הברית עם אברהם, ויציאת מצרים והכניסה לארץ וכל מהלך ההיסטוריה עד ימות המשיח הוא בחינת 'אירוסין'.

ו'ימות המשיח' הם בחינת נישואין, וכדכתיב 'ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלוקיך' (ישעיה סב, ה). וכמו שאמרו בגמרא על הפסוק 'והיה ביום ההוא נאום ה' תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי' (הושע ב, יח), 'אמר רבי יוחנן ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה' (פסחים פז.).

אמנם ה'יחוד השלם' הוא בעולם הבא, אשר בו תהיה הדביקות השלימה של קוב"ה וכנסת ישראל, כלשון חז"ל 'אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם'.

בראשית מילון 3

ומתבטא באופן השראת השכינה שבישראל בשלשה אופנים בהתאם לכל תקופה, בעולם הזה שהוא בחינת אירוסין כתיב 'ושכנתי בתוכם', ובימות המשיח שהוא בחינת נישואין כתיב 'והיה משכני עליהם', ובעולם הבא שהוא מצב של ייחוד השלם, איתא 'אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם'.

וכמו כן ישנם שלשה דרגות מעין אלו בקשר של עם ישראל עם התורה, שנתנה הקב"ה לישראל ככלה שניתנת לחתן, כמו שדרשו חז"ל על הפסוק 'ויתן אל משה ככלותו' (שמות לא, יח), 'ככלתו - ככלתו כתיב חסר, שנמסרה לו תורה במתנה ככלה לחתן' (רש"י שם). אמנם אמרו חז"ל על הפסוק 'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב' - 'אל תיקרי מורשה אלא מאורשה' (סנהדרין נט.). והיינו שהתורה ניתנה לישראל בבחינת אירוסין, ואיתא במפרשים (עיין מהרש"א שם) דהיינו לכלל המון העם, אשר עוסקים בתורה בבחינת 'למיגמר'. אולם תלמידי החכמים ההוגים בתורה וזוכים להבין ולהשכיל אותה בחינת 'למיסבר', הקשר ההדוק שלהם עם התורה הוא כבר בחינת 'נישואין'.

אמנם לפסגת המדרגה זוכה האדם כאשר עמל בתורה יומם ולילה וממית עצמו עליה, אזי הוא מתחבר עם התורה, והיא נעשית בחינת 'תורה דיליה' (עבודה זרה ג:), כי אז הוא במצב של דביקות וייחוד עם התורה. והנה בימות המשיח יזכו לדרגה נשגבה זו כל עם ישראל, כמו שכתוב 'נתתי תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה' (ירמיה לא, לא). ואמרו בקהלת רבה - 'כל התורה שאדם למד בעוה"ז הבל הוא לפני תורת של משיח'.